

Małgorzata Winiarczyk

Zastaw na udziale w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością

I. Uwagi wstępne

Jednym z niezbędnych elementów funkcjonowania gospodarki rynkowej jest możliwość korzystania przy prowadzeniu działalności gospodarczej z cudzych środków majątkowych. Aby jednak osoby dysponujące takimi środkami decydowały się na ich czasowe udostępnienie innym podmiotom, konieczne jest zabezpieczenie ich interesów. Celowi temu służy cały system zabezpieczeń wierzytelności, na który składają się dwie grupy zabezpieczeń – osobiste i rzeczowe. Do zabezpieczeń osobistych zalicza się: poręczenie zwykle i wekslowe, gwarancję bankową, przelew na zabezpieczenie i inne¹. Zabezpieczeniami rzeczowymi są natomiast: zastaw, hipoteka, przewłaszczenie na zabezpieczenie.

Podstawowa różnica między tymi grupami zabezpieczeń polega na tym, iż przy zabezpieczeniach osobistych wierzyciel może zaspokoić się z całego majątku osoby, która takiego zabezpieczenia udziela, a przy zabezpieczeniach rzeczowych uprawnienia wierzyciela ograniczają się jedynie do przedmiotu objętego zabezpieczeniem.

---

¹ Szerzej na temat zabezpieczeń osobistych zob. A. Szpunar, *Zabezpieczenia osobiste wierzytelności*, Sopot 1997.

Polskie ustawodawstwo zna trzy rodzaje zastawów: zwykły, rejestrowy², skarbowy³. Dalsze wywody poświęcone zostaną zastawowi zwykłemu, regulowanemu przez kodeks cywilny (art. 306-335 k.c.).

Zastaw zwykły jest instytucją prawną znaną już od czasów starożytnych. Obecnie w Polsce służy on przede wszystkim zabezpieczeniu wierzytelności należących do podmiotów innych niż banki i podmioty gospodarcze. Te ostatnie korzystają bowiem przede wszystkim z zastawu rejestrowego. Takie rozwiązanie przyjęte przez ustawodawcę polskiego nie uniemożliwia jednak korzystania tym podmiotom z zabezpieczenia w formie zastawu zwykłego. Poza tym zastaw zwykły stanowić może dogodny sposób zabezpieczenia wierzytelności należących do podmiotów, które nie prowadzą działalności gospodarczej na terenie Polski. Istnieje zatem dość szeroki zakres możliwości korzystania z tej instytucji prawnej. Szczególnie interesująco przedstawia się możliwość ustanawiania zastawu na udziale w spółce z o.o. Zagadnienia z tym związane nie cieszyły się jednak zbyt dużym zainteresowaniem doktryny⁴.

II. Pojęcie zastawu i jego charakter prawny

Zastaw zajmuje jedną z wiodących pozycji wśród praworzeczowych środków zabezpieczenia wierzytelności. Jako forma zabezpieczenia pozwala wierzycielowi zaspokoić się z przedmiotu tego prawa, i to z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi zastawcy⁵. Możliwość ta istnieje niezależnie od rozporządzeń dokonywanych przedmiotem zastawu. Oba wskazane przywileje wierzyciela przywiązane do prawa zastawu przesądzają – według założeń ustawodawcy – o efektywności tego rodzaju zabezpieczenia.

Ustawodawca nadał instytucji zastawu charakter ograniczonego prawa rzeczowego, na które, w odróżnieniu od prawa własności dającego właści-

---

² Ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (Dz.U. Nr 149, poz. 703 z późn. zm.).

³ Zob. art. 41-46 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. Nr 137, poz. 926 z późn. zm.).

⁴ Niezbyt obszerne opracowanie poświęcone tej materii ukazało się ponad 60 lat temu. Zob. A. L i e b e s k i n d, *Zastaw udziału w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, Przegląd Sądowy 1933, nr 7, s. 280-284.

⁵ Pierwszeństwo to doznaje wyjątków przewidzianych w przepisach ustawy. Zob. np. art. 1025 k.p.c.

cielowi pełnię władztwa nad rzeczą, składają się ściśle wyliczone w ustawie uprawnienia. Katalog ograniczonych praw rzeczowych jest ściśle limitowany przez ustawodawcę. Cechę praw rzeczowych stanowi ich bezwzględny charakter. Do ochrony ograniczonych praw rzeczowych stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie własności⁶. Dzięki temu roszczenia służące do ich ochrony przysługują nie tylko przeciwko osobom trzecim, ale i przeciwko właścicielowi rzeczy. W efekcie tego uprawnieniom zastawnika odpowiada negatywny obowiązek wszystkich innych osób do poszanowania prawa zastawu i nie przeszkadzania przy jego wykonywaniu. Natomiast w stosunkach wewnętrznych zobowiązania istniejące pomiędzy zastawcą i zastawnikiem mają charakter zobowiązań realnych⁷.

Art. 306 § 1 k.c. jako cel zastawu wskazuje zabezpieczenie oznaczonej wierzytelności. Oznaczenie to następuje w chwili ustanawiania zastawu⁸. Zastaw umożliwia zabezpieczenie nie tylko wierzytelności pieniężnych, ale właściwie wszelkich wierzytelności⁹. Z tym że w przypadku wierzytelności niepieniężnych prawo zastawu chroni jedynie zastępcze roszczenie odszkodowawcze wierzyciela z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania przez dłużnika¹⁰. Przy wierzytelnościach pieniężnych nie jest konieczne określenie dokładnej kwoty danej wierzytelności. Powinna być jednak wyznaczona górna granica zabezpieczenia¹¹. Zastawem nie mogą być zabezpieczone wierzytelności niepełne, ponieważ z uwagi na ich charakter i cel zastawu nie mógłby być on wówczas zrealizowany. Nie dotyczy to jednak wierzytelności przedawnionych w przypadku, kiedy dłużnik zrzekł się zarzutu przedawnienia na podstawie art. 117 § 2 k.c.¹²

---

⁶ Zob. art. 251 k.c. w zw. z art. 222 k.c.

⁷ E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 1997, s. 238.

⁸ J. Skąpski, *Zastaw na rzeczach ruchomych według kodeksu cywilnego – zagadnienia wybrane*, Studia Cywilistyczne 1966, t. VIII, s. 153.

⁹ J. Majorowicz, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Warszawa 1972, s. 749; Z.K. Nowakowski, [w:] *System prawa cywilnego*, t. II, red. J. Ignatowicz, Ossolineum 1977, s. 809.

¹⁰ E. Gniewek, *Prawo...*, s. 232.

¹¹ J. Szaćhłowicz, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 1997, s. 507.

¹² J. Skąpski, *Zastaw...*, s. 165-166; S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego*. Księga druga. *Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 1996, s. 362-363.

O zakresie zabezpieczenia wierzytelności stanowi art. 314 k.c. Zgodnie z jego treścią zastaw zabezpiecza, obok samej wierzytelności, także roszczenia z nią związane. Podkreśla się jednak konieczność związania tychże roszczeń z naturalnym rozwojem danej wierzytelności¹³. Kodeks cywilny w art. 314 przykładowo wymienia takie roszczenia. Zalicza do nich: roszczenia o odsetki nie przedawnione, o odszkodowanie z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, o zwrot nakładów na przedmiot zastawu oraz przyznane koszty zaspokojenia wierzytelności. Przepis ten ma charakter *iuris dispositivi*. Strony mogą zatem zakres zabezpieczenia ustalić odmiennie. Także wszelkie czynności prawne zawarte pomiędzy wierzycielem (zastawnikiem) a dłużnikiem dotyczące zabezpieczonej wierzytelności mogą mieć wpływ na zakres obciążenia przedmiotu zastawu. Nie dotyczy to jednak przypadku, gdy zastawca nie jest jednocześnie dłużnikiem, a zmian zakresu obciążenia dokonano po ustanowieniu zastawu¹⁴.

Przedawnienie wierzytelności zabezpieczonej zastawem nie prowadzi do naruszenia uprawnień zastawnika do uzyskania zaspokojenia. Należy jednak pamiętać, że zasady tej nie stosuje się do roszczenia o odsetki lub inne świadczenia uboczne (art. 317 k.c.). Zgodnie z art. 316 k.c., uprawnienia zastawnika do uzyskania zaspokojenia nie doznają uszczuplenia w związku z ograniczeniem odpowiedzialności dłużnika wynikającym z prawa spadkowego.

Zastaw jest prawem ściśle związanym z zabezpieczoną wierzytelnością i dlatego jego akcesoryjny charakter nie jest przez nikogo negowany. Oznacza to, iż nieważność czynności prawnej, z której wynika wierzytelność, powoduje nieważność ustanowienia zastawu zabezpieczającego tę wierzytelność¹⁵. Natomiast nie jest wykluczone ustanowienie zastawu dla zabezpieczenia wierzytelności z czynności prawnej względnie nieważnej. W takim przypadku uchylenie się jednej ze stron tej czynności prawnej od skutków prawnych oświadczenia woli pociągnie za sobą wygaśnięcie zastawu¹⁶. Ponadto z zasady akcesoryjności wynika, że zakres zabezpieczenia zasta-

---

¹³ J. Skąpski, *Zastaw...*, s. 153.

¹⁴ J. Skąpski, *Zastaw...*, s. 153-154; J. Szachułowicz, [w:] *Kodeks...*, s. 518.

¹⁵ S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 361.

¹⁶ J. Majorowicz, [w:] *Kodeks...*, s. 750.

wem zależy od każdorazowego stanu zabezpieczonej wierzytelności¹⁷. Akcesoryjność zastawu potwierdzają także art. 306, 314, 315 k.c.

Konsekwencją akcesoryjnego charakteru zastawu są zasady wyrażone w art. 323 k.c. Zgodnie z tym przepisem, przeniesienie wierzytelności zabezpieczonej zastawem pociąga za sobą przeniesienie zastawu. Przeniesienie wierzytelności z wyłączeniem zastawu prowadzi do jego wygaśnięcia. Nie ma natomiast możliwości przeniesienia zastawu bez przeniesienia zabezpieczonej wierzytelności.

Kodeks cywilny przewiduje także pewne odstępstwa od zasady akcesoryjności zastawu. Art. 306 § 2 k.c. daje możliwość zabezpieczenia zastawem wierzytelności przyszłej lub warunkowej. Jeśli istnienie wierzytelności uzależnione jest od warunku rozwiązującego, to po jego spełnieniu się zastaw wygasa wraz z warunkową wierzytelnością. Natomiast gdy powstanie wierzytelności ograniczone jest warunkiem zawieszającym lub chodzi o wierzytelność przyszłą, mamy do czynienia z zastawem istniejącym mimo braku przedmiotu zabezpieczenia. W takim przypadku zaspokojenie z przedmiotu zastawu może nastąpić dopiero po powstaniu wierzytelności. Ponadto niezbędne jest, by w momencie ustanawiania zastawu strony dokonały ścisłego oznaczenia takiej wierzytelności. Brak oznaczenia prowadzi do tego, że zastaw nie powstanie¹⁸.

Wyjątki od zasady akcesoryjności przewidują także art. 316 i 317 k.c.

III. Przedmiot zastawu

Przedmiotem praw rzeczowych, do których ustawodawca zaliczył także zastaw, są przede wszystkim rzeczy. W ściśle określonych przypadkach kodeks cywilny dopuszcza także ustanowienie praw rzeczowych (np. użytkowania¹⁹) na prawach²⁰.

---

¹⁷ J. Skąpski, *Zastaw...*, s. 152.

¹⁸ J. Skąpski, *Rzeczowe formy zabezpieczenia wierzytelności*, *Studia Iuridica* 1994, t. 21, s. 140.

¹⁹ Zob. J. Górecki, *Użytkowanie udziału w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, *Przegląd Prawa Handlowego* 1998, nr 5, s. 21 i nast.; t e n ż e, *Użytkowanie wierzytelności*, *Rejent* 1998, nr 10, s. 29 i nast.

²⁰ Możliwość ustanawiania ograniczonych praw rzeczowych na prawach przewidują też obce systemy prawne. Zob. np. art. 745 oraz art. 899 i nast. szwajcarskiego kodeksu cywilnego (ZGB), a także § 1068 i nast. oraz § 1273 i nast. niemieckiego kodeksu cywilnego

Zgodnie z art. 306 § 1 k.c., przedmiotem zastawu są rzeczy ruchome. W dalszej części przepisów kodeksu cywilnego o zastawie czytamy, że przedmiotem zastawu mogą być także prawa, o ile są zbywalne (art. 327 k.c.). Obok poglądów reprezentowanych przez większość przedstawicieli doktryny, a głoszących, że przedmiotem zastawu mogą być rzeczy i prawa zbywalne, spotyka się także inne głosy. M.in. F. Zoll²¹ twierdził, iż przedmiotem praw rzeczowych są jedynie przenoszalne prawa majątkowe, a nie przedmioty tych praw, np. rzeczy²². Jako wyjątki wskazywał jedynie użytkowanie i zastaw antychretyczny. Stanowisko to zostało jednak poddane przekonującej krytyce²³.

Jak już wyżej wspomniano, kodeks cywilny dopuszcza możliwość ustanowienia zastawu na prawach. Nie dotyczy to jednak praw niezbywalnych i praw, które mogą stanowić przedmiot hipoteki²⁴. Wśród praw majątkowych większość stanowią prawa zbywalne. Zbywalność praw majątkowych może być ograniczona przepisami ustawy²⁵, charakterem prawa lub umową. Umowne ograniczenie zbywalności prawa nie stanowi jednak przeszkody dla ustanowienia zastawu. Umowa taka wywołuje bowiem skutki jedynie pomiędzy jej stronami i nie ma wpływu na możliwość obciążenia prawa zbywalnego według ustawy (art. 57 § 1 k.c.)²⁶. Jako przykłady praw,

---

(BGB). Por. także F. Baur, *Lehrbuch des Sachenrechts*, München 1986, s. 598 i nast.; H.J. Wieling, *Sachenrecht*, Berlin-Heidelberg, s. 740 i nast.

²¹ F. Zoll, *Pojęcie praw rzeczowych w projekcie polskiego kodeksu cywilnego*, Kraków 1933; tenże, *Prawo cywilne. Prawa zastawnicze*, Kraków 1937, s. 4. Stanowisko takie przyjmuje również M. Kosowski, *W sprawie zaktualizowania prawa zastawu na rzeczach ruchomych*, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 1951, nr 5, s. 164.

²² Koncepcję F. Zolla przyjmował także Projekt Prawa Rzeczowego uchwalony w pierwszym czytaniu przez Podkomisję Prawa Rzeczowego Komisji Kodyfikacyjnej, Notariat – Hipoteka 1937, nr 15-16, s. 170. Art. 292 tego projektu wyraźnie wspominał o zastawie na prawie własności.

²³ Zob. J. Skąpski, *Zastaw...*, s. 172-173.

²⁴ J. Ignatowicz, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 1994, s. 268; Z.K. Nowakowski, [w:] *System...*, t. II, s. 812; J. Szachułowicz, [w:] *Kodeks...*, s. 526.

²⁵ Przykładami takich praw są: użytkowanie (art. 254 k.c.), służebności osobiste (art. 300 k.c.), dożywocie (art. 912 k.c.), prawo odkupu i pierwokupu (art. 595 i 602 k.c.).

²⁶ Wyjątek od tej zasady przewiduje dla wierzytelności art. 509 k.c. Zob. też M. Saffjan, [w:] *Kodeks...*, s. 148.

które mogą być przedmiotem zastawu, najczęściej wskazuje się wierzytelności²⁷, papiery wartościowe²⁸, prawa na dobrach niematerialnych²⁹.

IV. Przepisy kodeksu cywilnego regulujące zastaw na prawach

Obok postanowień dotyczących zastawu na rzeczach ruchomych (art. 306-326) kodeks cywilny zawiera także przepisy odrębnie regulujące zastaw na prawach (art. 327-335)³⁰. Według art. 328 k.c., do zastawu na prawach stosuje się odpowiednio przepisy o zastawie na rzeczach ruchomych. Zgodnie z tym odesłaniem stwierdzić można, iż do zastawu na prawach znajdują odpowiednio zastosowanie przepisy o akcesoryjności zastawu, o możliwości zabezpieczenia zastawem wierzytelności przyszłej i warunkowej, o zakresie zabezpieczenia, o sposobie realizacji zastawu (art. 312 k.c.), o zakresie zarzutów przysługujących zastawcy (art. 315 k.c.), o terminie przedawnienia roszczeń z art. 322 k.c. Kontrowersje w literaturze budzi teza o odpowiednim stosowaniu do zastawu na prawach art. 310 k.c.³¹, regulującego pierwszeństwo zastawów obciążających ten sam przedmiot³². Podobnie sprawa przedstawia się z art. 319 k.c., dotyczącym tzw. zastawu antychretycznego³³. Poglądy przeciwników stosowania tych przepisów do zastawu na prawach nie są jednak przekonujące. Oba te przepisy można bowiem zastosować także w sytuacji, gdy przedmiotem zastawu są prawa, a nie rzeczy ruchome. Do zastawu na prawach nie mają natomiast zasto-

---

²⁷ J. Moja k, *Zastaw na wierzytelnościach*, Rejent 1994, nr 10, s. 100-110.

²⁸ T. K o t, *Zastaw na papierach wartościowych*, Rejent 1993, nr 5, s. 29-42; J. F r a c - k o w i a k, *Zastaw na akcjach*, Rejent 1995, nr 1, s. 11-33.

²⁹ J. P r e u s s n e r - Z a m o r s k a, E. T r a p l e, *Zastaw na prawach w prawie polskim i niemieckim ze szczególnym uwzględnieniem problematyki praw na dobrach niematerialnych*, *Krakowskie Studia Prawnicze* 1992, s. 41-59.

³⁰ Przepisy te są wzorowane na art. 269-278 prawa rzeczowego z 1946 r.

³¹ Przepis ten stanowi wyjątek od zasady przewidzianej w art. 249 § 1 k.c. co do pierwszeństwa ograniczonych praw rzeczowych.

³² Za stosowaniem tego przepisu do zastawu na prawach opowiada się S. R u d n i c k i, *Komentarz...*, s. 375. Inaczej uważają J. M a j o r o w i c z, [w:] *Kodeks...*, s. 763; J. M o j a k, [w:] A. J a k u b e c k i, J. M o j a k, E. N i e z b e c k a, *Prawne zabezpieczenie kredytów*, *Lublin* 1996, s. 209.

³³ Zob. S. R u d n i c k i, *Komentarz...*, s. 375; J. S z a c h u ł o w i c z, [w:] *Kodeks...*, s. 521.

sowania tylko te przepisy, które są ściśle związane z zastawem na rzeczach ruchomych. Dotyczy to art. 307, 309, 318 k.c.

Należy także pamiętać, że do zastawu na prawach mają również zastosowanie przepisy ogólne, dotyczące wszystkich ograniczonych praw rzeczowych (art. 244-251 k.c.).

Zastaw na prawach ustanawia się w sposób określony w art. 329 § 1 k.c. Pierwsze zdanie tego przepisu stanowi, iż odbywa się to według zasad przewidzianych dla przeniesienia prawa, na którym zastaw jest ustanawiany. Z odesłania tego nie należy wysuwać wniosku, że zastosowanie znajdują tu jedynie przepisy kodeksu cywilnego dotyczące przelewu wierzytelności³⁴. Chodzi tu także o inne przepisy regulujące przenoszenie praw, które mogą być zastawem obciążane. Zgodnie ze zdaniem drugim art. 329 § 1 k.c., umowa o ustanowieniu zastawu na prawie powinna być zawarta na piśmie z datą pewną, chociażby umowa o przeniesienie obciążanego prawa nie wymagała takiej formy. Przepis ten określa więc minimalne wymogi co do formy umowy zastawu na prawie.

Art. 330 k.c. ma na celu ochronę i zachowanie prawa obciążonego zastawem. Przyznaje on zastawnikowi pewne dodatkowe uprawnienia, dzięki którym w określonych sytuacjach może on działać tak jak uprawniony z tytułu obciążonego prawa.

Kolejne przepisy kodeksu cywilnego dotyczące zastawu na prawie, tzn. art. 331-335, *expressis verbis* wspominają jedynie o wierzytelnościach. Wydaje się jednak, iż nie stanowi to przeszkody do ich odpowiedniego stosowania także do zastawu na innych prawach. Na uwagę zasługuje tu przede wszystkim art. 332, który stanowi, iż w przypadku spełnienia świadczenia zastaw na wierzytelności przechodzi na przedmiot świadczenia. Przepis ten ma na celu zabezpieczenie interesów zastawnika. Przy jego braku z chwilą spełnienia świadczenia wygasaloby prawo stanowiące przedmiot zabezpieczenia i zastawnik pozbawiony byłby zabezpieczenia. Taka ochrona interesów zastawnika jest także przydatna w przypadkach, gdy przedmiotem zastawu są inne prawa niż wierzytelność.

---

³⁴ Taką tezę zdaje się jednak wysuwać J. Majorowicz, [w:] *Kodeks...*, s. 763.

V. Udział w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością jako przedmiot zastawu

Przepisy dotyczące spółki z ograniczoną odpowiedzialnością zawarte są przede wszystkim w kodeksie handlowym³⁵, według którego jest ona jedną spośród dwóch kapitałowych spółek handlowych posiadających osobowość prawną. Centralne miejsce w regulacji spółki z o.o. zajmuje instytucja udziału. Pojęcia tego kodeks handlowy nie definiuje, mimo że posługuje się nim, nadając mu dwa znaczenia.

Zgodnie z art. 159 § 1 k.h., kapitał zakładowy spółki z o.o. dzieli się na udziały równej lub nierównej wielkości. Umowa spółki powinna określać, który z tych modeli przyjmują wspólnicy, czyli wskazywać, czy wspólnik może mieć jeden (istnieje wtedy możliwość nierównej wielkości udziałów i ich podzielności), czy też większą ilość udziałów (wtedy każdy z nich musi być równy i niepodzielny). Niezależnie od wybranego modelu, według art. 159 § 2 k.h. wysokość każdego udziału nie może być mniejsza niż 50 zł. Udział w kapitale zakładowym spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w tym znaczeniu jest zatem liczbowo ujętą wartością ekonomiczną. Będąc częścią kapitału zakładowego, stanowi odpowiednik nominalnej wartości wkładu.

W aspekcie dalszych rozważań bardziej interesująco przedstawia się jednak inne znaczenie pojęcia udziału, które jest różnie definiowane w piśmiennictwie.

A. Liebeskind określa udział wspólnika w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością jako ogół jego praw i obowiązków wobec spółki. Udział wyznacza stanowisko prawne wspólnika z tytułu przynależności do spółki. W ramach tego stanowiska autor odróżnia prawa majątkowe i prawa współzarządu (korporacyjne)³⁶.

T. Dziurzyński pod pojęciem udziału rozumie ogół praw i obowiązków wspólników wpływających ze stosunku spółki³⁷.

---

³⁵ Precyzyjnie rzecz ujmując, w utrzymanych w mocy przepisach kodeksu handlowego. Zob. art. VI § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Przepisy wprowadzające kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 94 z późn. zm.).

³⁶ A. Liebeskind, *Zastaw...*, s. 281.

³⁷ T. Dziurzyński, [w:] T. Dziurzyński, Z. Fencichel, M. Honzatkó, *Kodeks handlowy. Komentarz*, Kraków 1936, s. 178. Tak samo K. Kruczałak, *Prawo handlowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1996, s. 159; tenże, *Spółki prawa handlowego i*

A.W. Wiśniewski odróżnia treść prawną udziału na etapie tworzenia spółki od znaczenia udziału po wniesieniu wkładu i zarejestrowaniu spółki. Po dokonaniu rejestracji spółki udział staje się prawem podmiotowym przysługującym współnikowi, określającym poprzez krąg szczegółowo unormowanych uprawnień pozycję współnika w spółce. Obok uprawnień udział może obejmować także obowiązki, stając się tym samym dwustronnym węzłem obligacyjnym łączącym współnika ze spółką³⁸.

Według J.A. Stefanowicza udział jest niewątpliwie prawem majątkowym, z którego wypływają określone uprawnienia i obowiązki dla współnika, spółki i osób trzecich³⁹.

S. Sołtysiński rozróżnia szersze i węższe znaczenie pojęcia udziału. W zbiorowym, szerszym znaczeniu udział jest synonimem prawa podmiotowego współnika lub jego wyodrębnionej części i określa rozmiary uprawnień i kompetencji współnika w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością. Ponadto pod pojęciem udziału rozumieć należy także zakres wszystkich lub konkretnych obowiązków współnika w spółce⁴⁰.

Natomiast A. Szajkowski reprezentuje pogląd, według którego udział stanowi prawny wyraz osobowego uczestnictwa współników w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością. Uważa on, iż udział, będąc prawem majątkowym współnika, należy do grupy praw o charakterze mieszanym, łączących cechy wierzytelności oraz „praw podobnych do współwłasności”⁴¹. W innym miejscu autor pojęcie udziału utożsamia z prawem udziałowym, które oznacza członkostwo w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, określając jednocześnie zakres praw i obowiązków współnika⁴².

Zdaniem I. Weissa, udział wyznacza status prawny współnika, określając ogół jego uprawnień i obowiązków wobec spółki. Treść udziału wyraża

---

cywilnego, Gdańsk 1994, s. 108-109; tenże, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, Gdańsk 1997, s. 88; I. Weiss, [w:] *Kodeks handlowy. Komentarz*, red. K. Kruczałak, Warszawa 1998, s. 217.

³⁸ A.W. Wiśniewski, *Prawo o spółkach*, t. 2, Warszawa 1992, s. 89-90.

³⁹ J.A. Stefanowicz, *Wkład. Kapitał zakładowy. Udział*, Przegląd Sądowy 1995, z. 2, s. 85.

⁴⁰ S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja, *Kodeks...*, s. 116.

⁴¹ A. Szajkowski, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja, *Kodeks...*, s. 826 i 958.

⁴² A. Szajkowski, *Prawo spółek handlowych*, Warszawa 1997, s. 230.

się w prawach wynikających z niego dla wspólnika i w związanych z udziałem obowiązkach na rzecz spółki⁴³.

Powyższe wypowiedzi uzasadniają stwierdzenie, iż udział w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością jest majątkowym prawem podmiotowym⁴⁴, które z jednej strony daje wspólnikowi pewne uprawnienia, a z drugiej strony wiąże się z pewnymi obowiązkami. Poza tym, zgodnie z regulacją k.h., udział może być przenoszony na inne osoby na podstawie czynności prawnych. Oznacza to, że należy go zaliczyć do praw zbywalnych. W związku z tym można przyjąć, iż spełnia on wymogi przewidziane w kodeksie cywilnym dla praw, które mogą podlegać obciążeniu prawem zastawu. Stanowisko takie wynika także z przepisów k.h., które wyraźnie wspominają o możliwości ustanowienia zastawu na udziale.

Również w obcych systemach prawnych dopuszczalność ustanowienia zastawu na udziale nie budzi z reguły większych wątpliwości. Wyraźnie przewidują taką możliwość przepisy obowiązujące np. w Danii⁴⁵ i Holandii⁴⁶. W innych krajach, np. w Niemczech⁴⁷, Szwajcarii⁴⁸, Hiszpanii⁴⁹ i Wielkiej Brytanii⁵⁰, jest ona dopuszczana mimo braku wyraźnych przepisów.

Przedmiotem zastawu może być niewątpliwie cały udział, i to niezależnie od tego, czy wspólnik może mieć tylko jeden udział, czy większą ich liczbę. Problematiczną jest natomiast możliwość obciążenia zastawem części udziału⁵¹.

---

⁴³ I. Weiss, [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, Bydgoszcz 1998, s. 238.

⁴⁴ Takie założenie przyjmuje też J. Górecki, *Użytkowanie udziału...*, s. 22.

⁴⁵ § 16 ustawy o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością (ApSL). Zob. P. Alsted, S.F. Hansen, [w:] *EU-Handbuch*, red. G. Hohloch, Herne-Berlin 1997, Dänemark, s. 70.

⁴⁶ Art. 2:88, 89/197, 198 kodeksu cywilnego (BW).

⁴⁷ H. Bartl, U. Henkes, *GmbH-Recht*, Heidelberg 1986, s. 195; J. Damařa, [w:] *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Band 4, München 1986, s. 1938; P. Bassenge, [w:] *Palandt Bürgerliches Gesetzbuch*, München 1988, s. 1306; O. Jaureg, [w:] *Bürgerliches Gesetzbuch*, München 1991, s. 1300.

⁴⁸ Zob. art. 899 ust. 1 ZGB w zw. z art. 789 ust. 2 Obligationenrecht (OR).

⁴⁹ Zob. J.A. Rueda-Martinez, [w:] *EU-Handbuch*, Spanien, s. 93.

⁵⁰ Zob. G. Hohloch, [w:] *EU-Handbuch*, Vereinigtes Königreich, s. 91.

⁵¹ Kwestia ta jest sporna w doktrynie niemieckiej. Zob. J. Damařa, [w:] *Münchener...*, s. 1939; P. Bassenge, [w:] *Palandt...*, s. 1307.

Kodeks handlowy możliwości takiej wyraźnie nie przewiduje⁵². W literaturze podkreśla się, że zgodnie z przepisami kodeksu handlowego możliwe jest ustanowienie zastawu jedynie na całym udziale w spółce z o.o.⁵³ Pogląd ten zasługuje na poparcie. Art. 180 k.h. przewiduje bowiem wyraźnie możliwość częściowego zbycia udziału, nie wspominając jednak o częściowym jego zastawieniu. W wyjątkowych przypadkach może jednak dojść do istnienia zastawu jedynie na części udziału. Dzieje się tak np. w sytuacji, gdy wspólnikowi może przysługiwać tylko jeden udział.

VI. Ograniczenia w ustanawianiu zastawu na udziale w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością

Możliwość ustanowienia zastawu na udziale w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością podlega pewnym ograniczeniom wynikającym z ustawy lub z postanowień umowy spółki. W art. 194 k.h. ustawodawca zawarł zakaz przyjmowania przez spółkę własnych udziałów w zastaw. Objęcie w zastaw przez spółkę z o.o. własnych udziałów nie jest także dopuszczalne w czasie likwidacji spółki⁵⁴. Zakaz ten wprowadzono w trosce o interesy wierzycieli spółki. Istnieje bowiem obawa, że poprzez przyjęcie w zastaw własnych udziałów mogłoby dojść do obejścia przepisów o zakazie nabywania przez spółkę z o.o. własnych udziałów. Jednak zdaniem niektórych autorów, zakaz ten idzie zbyt daleko, gdyż pozbawia spółkę jednej z możliwości uzyskania zabezpieczenia wierzytelności przypadających jej względem wspólnika⁵⁵.

Obok ograniczeń wypływających wprost z przepisów ustawy mogą także istnieć ograniczenia wynikające z umowy spółki. Stanowi o tym art. 181 § 1 k.h. Należy jednak pamiętać, że udział jako prawo majątkowe daje wspólnikowi możliwość dokonywania nim różnego rodzaju dyspozycji. Stąd też uprawnienie do zastawiania udziału w spółce z o.o. traktować należy jako zasadę, a wszelkie ograniczenia w tym względzie jako wyjątki. Żadne

---

⁵² M. Pa w ł o w s k i, *Zastaw jako forma zabezpieczenia kredytu bankowego*, Prawo Gospodarcze 1995, nr 8, s. 52.

⁵³ M. A l l e r h a n d, *Kodeks...*, s. 29; J. M o j a k, [w:] A. J a k u b e c k i, J. M o j a k, E. N i e z b e c k a, *Prawne...*, s. 214; A. S z a j k o w s k i, [w:] S. S o ł t y s i ń s k i, A. S z a j k o w s k i, J. S z w a j a, *Kodeks...*, s. 962; I. W e i s s, [w:] *Kodeks...*, s. 247.

⁵⁴ M. A l l e r h a n d, *Kodeks...*, s. 44.

⁵⁵ A. S z a j k o w s k i, [w:] S. S o ł t y s i ń s k i, A. S z a j k o w s k i, J. S z w a j a, *Kodeks...*, s. 996.

z ograniczeń nie może jednak prowadzić do wyłączenia tej zasady, gdyż tego typu zastrzeżenia należy traktować jako nie zapisane⁵⁶.

Wśród szeregu ograniczeń, jakie może zawierać umowa spółki, na plan pierwszy wysuwa się uzależnienie możliwości zastawienia udziału od zezwolenia spółki⁵⁷. Umowa powinna wtedy precyzować, kto takiego zezwolenia udziela (zarząd spółki, rada nadzorcza, walne zgromadzenie) i jaką większością głosów podejmowane są uchwały w tym zakresie. Należy także określić procedurę na wypadek, gdyby organ zobowiązany do podjęcia decyzji w sprawie udzielenia zezwolenia decyzji takiej nie podjął w ustalonym terminie. Ewentualnie może być przewidziana procedura odwoławcza od decyzji odmawiającej udzielenia zgody na zastawienie udziału.

W literaturze prezentowane są rozbieżne stanowiska co do następstw prawnych braku tego rodzaju postanowień. Jedni uważają, iż znajdują wtedy zastosowanie §§ 2 i 3 art. 181 k.h., odnoszące się *expressis verbis* do zbycia udziału⁵⁸. W konsekwencji należałoby przyjąć, że jeżeli umowa spółki uzależnia zastawienie udziału od zezwolenia spółki, to w braku stosownych postanowień umownych zezwolenia udziela na piśmie zarząd. Na wypadek odmowy zezwolenia sąd rejestrowy mógłby zezwolić na zastawienie udziału, jeżeli zachodzą ważne powody. W takim przypadku spółka mogłaby wskazać zastawnika w terminie wyznaczonym przez sąd. Jeżeli wskazana przez spółkę osoba nie wyrazi na to zgody, wtedy wspólnik mógłby swobodnie dysponować udziałem. Osobiście podzielam stanowisko tych autorów, którzy uważają, że przy braku określenia w umowie podmiotu udzielającego zgody i procedur z tym związanych, ograniczenia w możliwości ustanawiania zastawu należy uznać za nieistniejące. Jak słusznie bowiem podnoszą zwolennicy tego poglądu, wspólnik nie może żądać od spółki, aby przedstawiła mu wierzyciela godzącego się na udzielenie pożyczki (kredytu) pod zastaw udziału w spółce⁵⁹.

---

⁵⁶ J. Namitkiewicz, *Kodeks...*, s. 94.

⁵⁷ W orzeczeniu z dnia 7 września 1993 r. II CRN 60/93, OSNC 1994, z. 7-8, poz. 143, Sąd Najwyższy uznał, iż umowa zbycia udziałów zawarta bez zezwolenia spółki stanowi czynność bezskuteczną zarówno wobec spółki, jak i w stosunkach między stronami.

⁵⁸ A. Szajkowski, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja, *Kodeks...*, s. 964; J. Górecki, *Użytkowanie udziału...*, s. 22; I. Weiss, [w:] *Prawo...*, s. 270.

⁵⁹ Tak też M. Allerhand, *Kodeks...*, s. 30, J. Namitkiewicz, *Kodeks...*, s. 94, T. Dziurzyński, [w:] T. Dziurzyński, Z. Fenichel, M. Honzatkó, *Kodeks...*, s. 208.

Ustawodawca obok zezwolenia spółki przewiduje także możliwość wprowadzenia innego rodzaju ograniczeń przy zastawianiu udziałów. Ograniczenia takie mogą polegać np. na oznaczeniu pewnego okresu, podczas którego zabronione będzie zastawianie udziałów. Ponadto umowa przewidywać może szereg wymagań, jakie spełniać będzie musiał zastawnik, np. wymóg obywatelstwa polskiego, przynależność do pewnej grupy zawodowej, prowadzenie określonego rodzaju działalności gospodarczej. Ograniczenie może również polegać na zamieszczeniu w umowie spółki klauzuli wyłączającej pewną grupę osób z kręgu potencjalnych zastawników. Powyższe ograniczenia mogą być wprowadzone zarówno w umowie zawierającej spółkę z o.o., jak i w uchwale zmieniającej umowę spółki (art. 237 § 1 k.h.). Uchwała taka może także uchylić ograniczenia wcześniej zawarte w umowie spółki. W sytuacji gdy powyższe uchwały ograniczają prawa wspólników niezbędna jest ich zgoda na takie umniejszenie praw. Poza tym nadmienić trzeba, iż wyżej opisane ograniczenia nie muszą dotyczyć w tym samym stopniu wszystkich udziałów. Możliwe są bowiem odrębne unormowania co do poszczególnych udziałów⁶⁰.

VII. Podmioty uczestniczące w ustanawianiu zastawu na udziale w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością

Jedną z cech składających się na swoistość zastawu na prawach jest większa niż przy zastawie na rzeczach ruchomych liczba podmiotów występujących w związku z jego zastosowaniem. Przy ustanowieniu zastawu na prawie mamy zawsze do czynienia z trzema podmiotami. Są nimi zastawnik, zastawca oraz osoba, na której ciążyą obowiązki powiązane z zastawionym prawem.

Zastaw na udziale w spółce z o.o. ustanawia zastawca, który z reguły jest dłużnikiem zabezpieczonej wierzytelności. Nie można jednak wykluczyć sytuacji, gdy zastawca nie jest dłużnikiem, a ustanawia zastaw w celu zabezpieczenia wierzytelności przysługującej względem innej osoby. Zastawca w każdym przypadku musi być jednocześnie wspólnikiem w spółce z o.o., bowiem jedynie wspólnicy mogą dokonać skutecznego obciążenia udziału

---

⁶⁰ Zob. M. Allerhand, *Kodeks...*, s. 30; T. Dziurzyński, [w:] T. Dziurzyński, Z. Fenichel, M. Honzatko, *Kodeks...*, s. 207.

prawem zastawu. W przypadku ustanowienia zastawu na prawach nie znajduje odpowiedniego zastosowania art. 309 k.c., który chroni zastawników w dobrej wierze w przypadku ustanowienia zastawu na cudzej rzeczy ruchomej. Zastawnikiem jest wierzyciel zabezpieczonej wierzytelności. Podmiotem obciążonym obowiązkami związanymi z zastawionym udziałem jest spółka z o.o., która ze względu na posiadany przez współnika udział ma względem niego pewne zobowiązania. Skuteczność zastawu wobec spółki art. 187 k.h. uzależnia od powiadomienia jej o zawartej umowie zastawu.

Umowę zastawu zawierają zastawnik i zastawca.

VIII. Charakter prawny umowy o ustanowienie zastawu na udziale w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością

Umowę o ustanowienie zastawu należy odróżnić od umowy zobowiązującej do ustanowienia zastawu. Umowa taka może, ale nie musi, poprzedzać umowę o ustanowieniu zastawu. Jest to nienazwana umowa obligacyjna, którą określić można jako umowę o przyrzeczenie zastawu (*pactum de pignore dando*)⁶¹.

Umowa o ustanowienie zastawu, niezależnie od przedmiotu tego prawa, jest czynnością prawną rozporządzającą. Wywołuje ona skutki w sferze praw majątkowych zastawcy i zastawnika. Zastawca dokonuje rozporządzenia polegającego na obciążeniu przedmiotem zastawu. Natomiast zastawnik uzyskuje zabezpieczenie wierzytelności.

Umowę o ustanowienie zastawu zalicza się do czynności prawnych przysparzających. W efekcie jej zawarcia zwiększa się bowiem zakres uprawnień majątkowych przysługujących zastawnikowi. Jako czynność prawna przysparzająca umowa zastawnicza powinna mieć swoją przyczynę przysporzenia (*causae*). Nie wdając się w tym miejscu w znany powszechnie spór dotyczący ilości znanych i dopuszczalnych rodzajów przyczyn przysporzenia, uważam, iż ustanowienie zastawu, podobnie jak i inne czynności prawne zabezpieczające, posiada własną przyczynę przysporze-

---

⁶¹ Szerzej na temat takiej umowy zob. J. S k a p s k i, *Umowa zastawnicza*, Nowe Prawo 1967, nr 4, s. 495.

nia w postaci zabezpieczenia wierzycielowi jego należności (*causa cavendi*)⁶².

Jeżeli przedmiotem zastawu jest udział w spółce z o.o., umowa zastawnicza ma charakter konsensualny. Do jej skuteczności nie jest bowiem wymagane wydanie przedmiotu zastawu ani dokonanie innych jeszcze czynności. Jedynie w celu uzyskania skuteczności ustanowienia zastawu względem spółki wymagane jest jej powiadomienie.

IX. Treść umowy o ustanowienie zastawu na udziale w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością⁶³

W świetle przepisów kodeksu cywilnego niezbędne jest oznaczenie wierzytelności, dla zabezpieczenia której ustanawia się zastaw. Szczególną uwagę zwrócić trzeba na określenie wierzytelności przyszłej. Należy wówczas wskazać, z jakiego stosunku prawnego wierzytelność będzie wynikać. Jednak do dokonania tego wskazania wystarczające jest porozumienie, że zostają zabezpieczone wszystkie wierzytelności, jakie mogą powstać pomiędzy oznaczonym wierzycielem i dłużnikiem⁶⁴. Precyzyjne określenie wierzytelności zabezpieczonej ma istotne znaczenie przy ustalaniu, czy zastaw w dalszym ciągu istnieje, czy też wygaś. Brak konkretyzacji wierzytelności w umowie zastawu prowadzi do nieważności ustanowienia zastawu⁶⁵.

Zastaw może być ustanowiony z zastrzeżeniem warunku lub terminu. W związku z tym, jeśli strony mają zamiar uzależnić powstanie zastawu od zdarzenia przyszłego i niepewnego, powinny precyzyjnie zdarzenie to określić, aby nie było wątpliwości, czy zastaw powstał. Zawarcia umowy zastawniczej z zastrzeżeniem warunku lub terminu nie należy mylić z usta-

---

⁶² Tak m.in. J. Skąpski, *Przewłaszczenie na zabezpieczenie*, Studia Cywilistyczne 1969, t. XIII - XIV, s. 315-316. Inaczej A. Szlęzak, *Przewłaszczenie na zabezpieczenie rzeczy przyszłych, rzeczy oznaczonych co do gatunku oraz nieruchomości*, Rejent 1995, nr 2, s. 116-117.

⁶³ Wzory umów o ustanowienie zastawu na udziale w spółce z o.o. prezentują: A. Głasnier, *Wzory umów i innych aktów prawnych*, Kraków 1935, s. 667 i nast.; I. Heropolitańska, *Zabezpieczenie wierzytelności banku*, Warszawa 1997, s. 495-497; R. Troicka-Sosińska, *Monitor Prawniczy* 1997, nr 11, s. 468.

⁶⁴ J. Skąpski, *Zastaw...*, s. 169.

⁶⁵ J. Skąpski, *Rzeczowe...*, s. 140.

nowieniem zastawu dla zabezpieczenia wierzytelności przyszłej lub warunkowej (art. 306 § 2 k.c.).

Umowa zastawu powinna precyzyjnie określać przedmiot zabezpieczenia. W omawianym przypadku przedmiotem tym jest udział w spółce z o.o. W związku z tym należy w pierwszej kolejności dokładnie określić samą spółkę. Najlepiej poprzez zamieszczenie jej pełnej nazwy i podanie numeru w rejestrze handlowym wraz ze wskazaniem sądu prowadzącego ten rejestr. Ponadto w sytuacji, kiedy przedmiotem zastawu nie są wszystkie udziały przypadające zastawcy, podać trzeba liczbę udziałów objętych zastawem. Umowa zastawu powinna zawierać określenie miejsca i daty jej zawarcia. Konieczne jest także dokładne oznaczenie podmiotów, które zawierają umowę.

Na mocy art. 319 k.c. umowa zastawnicza może regulować sprawę przynależności pożytków, jakie przynosi przedmiot zastawu. Jeżeli więc umowa zastawu na udziale w spółce z o.o. nie wskazuje, komu należy się dywidenda w czasie trwania zastawu, to zgodnie z tym przepisem powinien ją pobierać zastawnik i zaliczać na poczet zabezpieczonej wierzytelności oraz związanych z nią roszczeń. Zasady tej nie stosuje się w odniesieniu do dywidend wymagalnych już w czasie ustanawiania zastawu. Mogą one jednak stanowić odrębny przedmiot zastawu. Będzie to wówczas zastaw na wierzytelności⁶⁶.

W sytuacji gdy umowa spółki z o.o. uzależnia możliwość ustanowienia zastawu od zgody spółki, dobrze byłoby, żeby zgoda taka dołączona była do umowy⁶⁷.

Skuteczność zastawu wobec spółki uzależniona jest od jej poinformowania o ustanowieniu zastawu. Powinno to następować poprzez przesłanie na adres siedziby spółki zawiadomienia o dokonany zastawieniu udziałów wraz z kopią umowy. Zawiadomienia tego może dokonać zarówno zastawca, jak i zastawnik. Zobowiązanie do dokonania zawiadomienia może być z jednego z nich nałożone w umowie zastawu.

---

⁶⁶ Zob. J. Mojak, [w:] A. Jakubcki, J. Mojak, E. Niezbecka, *Prawne...*, s. 215.

⁶⁷ Zob. A. Glasner, *Wzory...*, s. 668.

X. Forma umowy o ustanowienie zastawu na udziale w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością

Art. 180 k.h. dla umowy zastawu na udziale w spółce z o.o. wymaga formy pisemnej pod rygorem nieważności. Zgodnie z art. 329 § 1 k.c., do ustanowienia zastawu na prawie stosuje się odpowiednio przepisy o przeniesieniu tego prawa. W interesującym nas przypadku byłby to art. 180 k.h., który dotyczy także zbycia udziału. Jednakże zd. 2 art. 329 § 1 k.c. wymaga dla umowy zastawu na prawach formy pisemnej z datą pewną, chociażby formy takiej nie wymagała umowa o przeniesienia prawa. Surowsze wymagania stawia forma pisemna z datą pewną. W związku z tym pojawia się pytanie, który przepis reguluje wymagania co do formy umowy o ustanowienie zastawu na udziale w spółce z o.o.

Kodeks handlowy powstał w okresie, kiedy brak było jednolitych dla całego kraju przepisów o ustanowieniu zastawu, dlatego uregulowano w nim formę umowy o ustanowieniu zastawu na udziale w spółce z o.o. Jednakże ze względu na późniejsze wejście w życie przepisów kodeksu cywilnego, które wyraźnie regulują formę umowy zastawniczej, należy przyznać im prymat nad przepisami kodeksu handlowego⁶⁸. Zatem przyjąć należy, iż umowa o ustanowienie zastawu na udziale w spółce z o.o. musi być zawarta w formie pisemnej z datą pewną⁶⁹. Skutki niezachowania tej formy określa art. 73 § 2 k.c. Według tego przepisu, niedochowanie formy pisemnej z datą pewną skutkuje nieważnością czynności prawnej, która w tej formie powinna być dokonana.

Przez poświadczenie daty uzyskuje się pewność istnienia danego dokumentu w chwili jego dokonywania. Poświadczenia daty dokonuje zwykle notariusz. Zgodnie z art. 96 pkt 3 i art. 99 prawa o notariacie⁷⁰, notariusz poświadcza datę okazania dokumentu, a na żądanie stron także godzinę i minutę tego okazania. W poświadczeniu notariusz wymienia imię, nazwisko i miejsce zamieszkania osoby, która dokument okazała.

---

⁶⁸ Tak też A. Szajkowski, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szawajca, *Kodeks...*, s. 962.

⁶⁹ Prawo niemieckie przewiduje dla umowy o ustanowienie zastawu na udziale w spółce z o.o. formę aktu notarialnego (art. 15 ust. 3 ustawy o spółkach z o.o. w zw. z § 1274 ust. 1 BGB).

⁷⁰ Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. (Dz.U. Nr 22, poz. 91 z późn. zm.).

Czynność prawna ma również datę pewną w przypadkach opisanych w art. 81 § 2 k.c. Po pierwsze, w razie stwierdzenia dokonania czynności w jakimkolwiek dokumencie urzędowym – od daty dokumentu urzędowego. Po drugie, w razie umieszczenia na obejmującym czynność prawną dokumencie jakiegokolwiek wzmianki przez organ państwowy, organ jednostki samorządu terytorialnego albo przez notariusza – od daty wzmianki. Wzmianką taką może być np. data pobrania i skasowania opłaty skarbowej⁷¹, a według niektórych autorów także data stempla pocztowego na kopercie, w której znajdowała się umowa zastawu przesłana pocztą do zastawnika⁷². Zgodnie z art. 82 § 3 k.c., w razie śmierci jednej z osób podpisanych na dokumencie datę złożenia przez tę osobę podpisu na dokumencie uważa się za pewną od daty jej śmierci. Poświadczenie daty jest skuteczne również wobec osób nie uczestniczących jako strony w umowie zastawu. Poświadczenie daty na dokumencie umowy zastawu nie oznacza, że nie jest możliwe przeprowadzenie dowodu na okoliczność, iż czynność ta została dokonana przed poświadczoną datą pewną⁷³. Ustalenie daty zawarcia umowy zastawniczej ma istotne znaczenie ze względu na pierwszeństwo praw obciążających przedmiot zastawu. Zgodnie z art. 310 k.c., zastaw powstały później ma bowiem pierwszeństwo przed zastawem powstałym wcześniej, chyba że zastawnik działał w złej wierze.

W projekcie ustawy – Prawo spółek handlowych opracowywanym przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego proponuje się, aby do zbycia i zastawienia udziału w spółce z o.o. niezbędne było zachowanie formy pisemnej z podpisami notarialnie poświadczonymi⁷⁴. Zgodnie z art. 97 prawa o notariacie, każde poświadczenie powinno zawierać datę i oznaczenie miejsca jego sporządzenia, oznaczenie kancelarii, podpis notariusza i jego

---

⁷¹ A. Brzozowski, [w:] *Kodeks...*, s. 219.

⁷² Tak I. Heropolitańska, *Zabezpieczenie...*, s. 316.

⁷³ A. Brzozowski, [w:] *Kodeks...*, s. 219.

⁷⁴ Zob. art. 180 projektu ustawy – Prawo spółek handlowych, *Studia Prawnicze* 1999, z. 1-2, s. 41 i 169.

⁷⁵ Zgodnie z art. 245 k.p.c., dokument prywatny stanowi dowód tego, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie. Notariusz ma obowiązek odmówienia poświadczenia podpisu na dokumencie urzędowym, a także w sytuacji gdy dokument prywatny nie odpowiada formie przewidzianej prawem. Zob. A. Oleszko, *Prawo o notariacie. Ustawa o księgach wieczystych i hipotece (wprowadzenie)*, Kraków 1998, s. 33.

pieczęć. Notariusz poświadcza podpis danej osoby na dokumencie prywatnym⁷⁵. Stwierdza tym samym, iż oznaczona osoba złożyła w jego obecności podpis albo uznała za własnoręczny podpis złożony już wcześniej. Notarialne poświadczenie podpisu daje gwarancję, iż podpis pochodzi od osoby o ustalonej przez notariusza tożsamości oraz że w dacie poświadczenia dokument, na którym złożono podpis, już istniał.

Jak wynika z powyższego, wprowadzenie takiej regulacji doprowadziłoby do tego, iż przepisy ustawy – Prawo spółek handlowych przewidywałyby surowsze wymagania co do formy niż kodeks cywilny. W związku z tym podstawą prawną dla oceny zachowania wymogów formalnych umowy o ustanowienie zastawu na udziale w spółce z o.o. byłby odpowiedni przepis projektowanej ustawy, a nie art. 329 § 1 k.c. Projektowane rozwiązanie należy ocenić pozytywnie, gdyż zwiększenie wymogów formalnych prowadzi do zwiększenia bezpieczeństwa obrotu. Spowoduje ono jednak podwyższenie kosztów związanych z zawarciem umowy o ustanowienie zastawu na udziałach w spółce z o.o. Mimo to wydaje się, iż ze względu na cele i znaczenie zabezpieczeń wierzytelności, a także wspomniane już bezpieczeństwo obrotu, warto te dodatkowe koszty ponieść.

Na zakończenie rozważań dotyczących formy umowy o ustanowienie zastawu na udziale w spółce z o.o. warto przypomnieć, iż w polskim piśmiennictwie prawniczym przyjęty jest pogląd, że ustawowe wymagania co do formy czynności prawnej spełnione są w sytuacji, gdy dokonanie czynności następuje w formie surowszej niż przewidziana w przepisie ustawy. Jeżeli więc umowa zastawu na udziale w spółce z o.o. zawarta zostanie w formie aktu notarialnego, to spełnione będą wymagania co do formy tej czynności prawnej przewidziane zarówno w art. 329 § 1 k.c., jak i w projekcie ustawy – Prawo spółek handlowych.